Isaac Asimov

MINCINOSUL

Din volumul EU, ROBOTUL (I, Robot)

Alfred Lanning îşi aprinse tacticos ţigara de foi, dar vârfurile degetelor îi tremurau uşor. Sprâncenele sale cenuşii, stufoase, se împreunară în timp ce vorbea printre rotocoalele de fum:

— Citeşte gândurile, nu există nici o îndoială în această privinţă. Dar de ce? Îşi îndreptă privirea spre matematicianul Peter Bogert şi mai întrebă o dată: De ce?

Bogert îşi netezi părul negru cu amândouă mâinile.

— Este al 34-lea robot de tip RB pe care l-am fabricat, Lanning. Ceilalţi au ieşit conform cu prototipul.

Ai treilea bărbat care se afla în jurul mesei se încruntă. Milton Ashe era cel mai tânăr funcţionar superior de la „Roboţii americani”, şi era foarte mândru de ascensiunea sa.

— Ascultă, Bogert, să ştii că nu a intervenit nici o eroare în procesul de fabricaţie. Garantez eu.

Buzele groase ale lui Bogert schiţară un surâs plin de superioritate:

— Garantezi? Dacă eşti în stare să garantezi pentru întregul proces de fabricaţie, să ştii că te propun pentru avansare. După cum arată cifrele exacte, fabricarea unui singur creier pozitronic necesită şaptezeci şi cinci de mii două sute treizeci şi patru de operaţii, fiecare operaţie depinzând la rândul ei de un număr mai mare sau mai mic (care variază între cinci şi o sută cinci) de factori. Dacă unul singur din aceşti factori este defectuos, funcţionarea creierului pozitronic va fi defectuoasă. Am citat cifre din registrul nostru, Ashe.

Milton Ashe se înroşi, dar se auzi o a patra voce care îl împiedică să răspundă.

— Dacă începem să dăm vina unii pe alţii, eu părăsesc adunarea. Susan Calvin îşi împreună mâinile în poală, iar liniile din jurul buzelor ei subţiri şi palide se adânciră. Avem pe cap un

robot care citeşte gândurile, şi ceea ce mi se pare a fi de maximă importanţă este să stabilim de ce citeşte gândurile. Nu vom descoperi nimic repetând „e vina ta, e vina mea!”

Ochii ei reci, de culoare cenuşie, se opriră asupra lui Ashe care aprobă printr-un rânjet. Rânji şi Lanning. Ca totdeauna în asemenea împrejurări, datorită pletelor albe şi ochilor mici, vioi, semăna aidoma cu un patriarh din biblie:

— Ai dreptate, dr. Calvin. Apoi vocea lui deveni mai ascuţită: În cazul de faţă, totul se prezintă sub formă de pilule comprimate. Am produs un creier pozitronic obişnuit, după aparenţe, dar care are extraordinara proprietate de a intercepta undele gândirii noastre, fapt care ar constitui cea mai importantă cucerire a roboticii, dacă am putea explica fenomenul şi am şti cum se produce. Ori noi nu ştim, şi de aceea trebuie să descoperim. Am fost clar?

— Aş avea o sugestie – spuse Bogert.

— Dă-i drumul!

— Cred că ar fi bine ca până când descurcăm iţele – şi eu ca matematician prevăd c-o să avem mult de furcă – să păstrăm secretă existenţa robotului RB-34. Chiar faţă de ceilalţi membrii ai conducerii. Ca şefi de secţie, n-ar trebui să ni se pară problema greu de rezolvat, şi cu cât vor şti mai puţini, cu atât…

— Bogert are dreptate – spuse dr. Calvin. De când Codul Interplanetar a fost modificat şi am căpătat permisiunea de a experimenta roboţii în interiorul fabricii, înainte de a-i trimite în Cosmos, propaganda antirobotică a crescut. Dacă se aude, înainte ca noi să putem explica fenomenul, că am scos un robot care citeşte minţile oamenilor, dăm apă la moară duşmanilor noştri.

Lanning trase din ţigara de foi şi dădu grav din cap. Apoi se adresă lui Ashe:

— Spuneai că erai singur când ai descoperit capacitatea lui de a citi gândurile?

— Aşa am spus, şi mărturisesc că am tras o spaimă soră cu moartea. RB-34 tocmai părăsise masa de asamblare şi fusese trimis jos la mine. Obermann plecase nu ştiu unde, şi l-am condus eu la camera de probă, sau mai bine-zis voiam să-l conduc acolo. Ashe se opri, iar pe buzele lui apăru un zâmbet abia perceptibil. Spuneţi, vă rog, aţi stat vreodată de vorbă cu cineva fără să ştiţi că vă poate citi gândurile? Cum însă nimeni

nu găsi de cuviinţă să-i răspundă, Ashe continuă: La început nici nu mi-am dat seama. Vorbea cu mine cât se poate de logic şi de firesc, şi de-abia la jumătatea drumului mi-am dat seama că eu nu scosesem nici o vorbă. Bineînţeles, îmi trecuseră multe lucruri prin cap, dar nu spusesem nimic. Am încuiat repede uşa şi am fugit după Lanning. Mi se încreţeşte pielea când îl simt pe lângă mine, băgându-se nestingherit în gândurile mele.

— Cred şi eu – spuse Susan Calvin, căzută pe gânduri. Ochii ei, cu privirea intensă, rămaseră pironiţi pe Ashe. Suntem atât de obişnuiţi să considerăm gândurile noastre ca aparţinându-ne integral…

Lanning interveni impacientat:

— Deci nu ştim decât noi patru. Perfect! Trebuie să lucrăm sistematic. Ashe, dumneata vei controla cum a decurs procesul de fabricaţie de la A la Z. Vei elimina operaţiile în care nu există nici cea mai mică probabilitate să se fi strecurat vreo eroare şi vei face o listă cu cele în care această probabilitate există, menţionând natura posibilei erori şi consecinţele ei.

— La ordine! Mârâi Ashe.

— Şi bineînţeles că vei pune la treabă toţi oamenii de care dispui, până la unul dacă e nevoie; n-are importanţă dacă rămânem în urmă cu planul. Dar să fim înţeleşi, nu le spui despre ce este vorba.

— Hm, hm, bine. Mare pacoste pe capul nostru! Rânji tânărul tehnician, schimonosindu-şi faţa.

Lanning se roti cu scaunul, întorcându-se cu faţa la Calvin.

— Dumneata vei merge cu cercetările în direcţie opusă. Eşti specialistul în psihorobotică al fabricii, aşa că vei porni de la examinarea robotului. Încearcă să descoperi cum funcţionează. Vezi ce mecanisme şi circuite sunt legate de capacitatea lui telepatică, stabileşte dacă poţi numărul lor, modificările precise pe care le determină şi în ce măsură îi influenţează calităţile specifice. Ai înţeles? Lanning continuă fără să aştepte răspunsul doctorului Calvin. Iar eu voi coordona munca de cercetare şi voi interpreta matematic rezultatele.

Mai trase o dată puternic din ţigara de foi, rostind restul cuvintelor înconjurat de un nor de fum.

— Bogert va lucra desigur cu mine.

Bogert îşi lustruia unghiile uneia din mâinile sale grăsuţe. Spuse blajin:

— Sigur că da. Mai ştiu şi eu câte ceva în domeniul ăsta.

— Bun! Eu unul mă apuc de lucru! Ashe îşi împinse scaunul şi se ridică. Obrazul lui plăcut şi tânăr era crispat într-un rânjet: Am treaba cea mai grea dintre voi toţi, aşa că nu am timp de pierdut. Le făcu cu mâna: La revedere!

Susan Calvin îi răspunse printr-un semn imperceptibil cu capul, dar ochii ei îl urmăriră până ce dispăru; nici nu răspunse când Lanning o întrebă:

— Vrei să pleci şi dumneata, dr. Calvin, ca să începi examinarea robotului RB-34?

*

Ochii fotoelectrici ai lui RB-34 se ridicară de pe carte la zgomotul abia auzit al uşii; când intră, Susan Calvin îl găsi în picioare.

Se opri o clipă să îndrepte placa uriaşă de pe uşă, pe care scria: „Intrarea interzisă”, apoi se apropie de robot.

— Ţi-am adus câteva cărţi despre motoarele hiperatomice, Herbie, nu-s prea multe. Vrei să te uiţi prin ele?

RB-34, cunoscut sub numele de Herbie, îi luă din braţe cele trei albume grele şi deschise unul din ele, citind pe prima pagină:

— Hm! Teoria hiperatomică. Mormăi ceva ca pentru sine, întorcând paginile, apoi spuse absent: Ia loc, dr. Calvin! Le parcurg în câteva minute.

Psihologul se aşeză şi-l privi pe Herbie care-şi trăsese un scaun de cealaltă parte a mesei, citind conştiincios cele trei volume.

După jumătate de oră, îl închise pe cel din urmă.

— Îmi dau seama de ce mi le-aţi adus.

Dr. Calvin simţi cum îi tremură colţul gurii.

— Bănuiam că vei înţelege. E greu de lucrat cu tine, Herbie. Eşti totdeauna cu un pas înaintea mea.

— Cu cărţile astea s-a petrecut ca şi cu celelalte. Nu mă interesează. Nu găseşti nimic în manualele astea. Întreaga voastră ştiinţă nu-i altceva decât o compilaţie de cifre şi date, convenţional legate între ele prin nişte teorii superficiale, toate atât de puerile, încât nici nu merită să-ţi baţi capul cu ele. Ceea ce mă interesează însă sunt romanele voastre. Studiul asupra relaţiilor dintre cauzele şi fenomenele emotive omeneşti pe care

le generează – gesticula cu mâna lui masivă, în vreme ce căuta cuvintele potrivite.

Dr. Calvin spuse în şoaptă:

— Cred că te înţeleg.

Robotul continuă.

— Eu citesc în minţile oamenilor şi nici nu vă închipuiţi cât sunt de complicate. Nici nu pot înţelege totul, mă depăşeşte, pentru că mintea mea se aseamănă atât de puţin cu a lor. Dar mă străduiesc, şi romanele mă ajută.

— Tare mi-e frică însă că după ce citeşti romanele de azi, pline de zguduitoare complicaţii sentimentale, minţile noastre realiste îţi vor părea teribil de anoste şi neinteresante – în glasul ei se desluşea o nuanţă de tristeţe.

— Dar nu-i adevărat!

Bruscheţea şi energia cu care răspunse robotul o făcu pe Susan Calvin să sară în picioare. Roşi şi îşi spuse: Probabil că ştie!

Herbie, potolit dintr-o dată, şopti cu un glas din care dispăruse aproape orice rezonanţă metalică:

— Bineînţeles că ştiu, dr. Calvin. Tot timpul te gândeşti la el, aşa că e firesc să ştiu.

Faţa ei era severă:

— Ai spus cuiva?

— Cum era să spun, nu m-a întrebat nimeni – răspunse Herbie sincer surprins.

Incapabilă să se stăpânească, dr. Calvin izbucni:

— Îmi închipui că mă judeci, ţi se pare c-am înnebunit, nu-i aşa?

— De fel. Găsesc că este un sentiment firesc.

— Tocmai de aceea pare atât de nebunesc.

Glasul ei era complet schimbat, într-atât era de îndurerat. În sfârşit, sub aparenţele rigide ale savantului apăruse femeia.

— Nu sunt câtuşi de puţin… Cum să spun?… Seducătoare…

— Din punct de vedere fizic, nu pot face nici o apreciere. Dar ştiu că există şi seducţii de altă natură.

— Şi nici tânără – răspunse dr. Calvin, care nici nu auzise cuvintele robotului.

— N-ai împlinit încă patruzeci de ani.

Herbie insista plin de solicitudine.

— Treizeci şi opt, dacă numeri anii; dar, dacă iei în consideraţie uscăciunea vieţii şi trăirile mele, am vreo 60. Ştiu asta. Nu degeaba am studiat psihologia. Oftă adânc şi amar. Iar el n-are decât treizeci şi cinci de ani şi pare chiar mai tânăr. Crezi că mă vede vreodată altfel decât… Decât, ei da, decât aşa cum sunt?

— Greşeşti! Herbie bătu cu pumnul său de metal în masa de material plastic, care scoase un sunet strident. Ascultă ce-ţi spun eu!

Dar Susan Calvin se întoarse spre dânsul, durerea din ochii ei se transformă în văpăi:

— Şi de ce te-aş asculta? Ce poţi ştii tu, tu care nu eşti decât o maşină? Ce sunt eu pentru tine? Un specimen interesant de observat, un caz care prezintă toate fenomenele patologice caracteristice complexului de frustrare. Aproape la fel de instructiv pentru tine ca o carte. Se înecă în suspine apoi tăcu.

*

Robotul era copleşit de izbucnire. Îşi clătină capul, încercând să pledeze;

— De ce nu vrei să mă asculţi? Te rog. Dacă mi-ai îngădui aş putea să te ajut.

— Cum? Buzele ei se răsfrânseră. Dându-mi un sfat.

— Nu, nu cu sfaturi. Uiţi că eu ştiu ce gândesc şi alţi oameni, Milton Ashe, de pildă.

Urmă o lungă tăcere; Susan Calvin îşi plecă ochii în pământ, apoi spuse cu respiraţia tăiată:

— Nu vreau să ştiu ce gândeşte. Taci.

— Sunt totuşi încredinţat că vrei să ştii ce gândeşte el.

Rămase cu capul plecat, cu respiraţia din ce în ce mai precipitată.

— Vorbeşti prostii – şopti ea.

— De ce? Încerc să te ajut. Ştii ce gândeşte Milton Ashe despre dumneata?

Herbie se opri. Psihologul ridică capul:

— Ce?

Robotul răspunse încetişor:

— Te iubeşte.

Tăcerea dură un minut întreg. Dr. Calvin rămase cu ochii în gol. Apoi se răsti iar:

— Nu-i adevărat. N-ai dreptate. De ce să mă iubească?

— Totuşi te iubeşte. Un sentiment ca acesta nu poate fi ascuns; în orice caz nu poate fi ascuns faţă de mine.

— Bine, dar sunt atât de… Atât de… Mai vru ea să bolborosească.

— Dar el e un om care vede dincolo de pielea obrazului, un om în stare să aprecieze capacitatea intelectuală a celorlalţi. Milton Ashe nu e bărbatul care să se însoare cu un cap bine coafat şi cu nişte ochi frumoşi.

Susan Calvin clipi de câteva ori şi aşteptă puţin, înainte să răspundă. Dar chiar după acest răgaz vocea-i tremura:

— Totuşi, nu mi-a arătat în nici un fel că…

— I-ai dat vreodată ocazia?

— Cum aş fi putut! Nici nu mi-a trecut prin cap ca el…

— Tocmai.

Psihologul căzu din nou pe gânduri, apoi deodată ridică capul:

— Acum şase luni a venit aici la fabrică o fată, să-i facă o vizită. Era frumuşică, sau cel puţin aşa mi s-a părut mie: blondă şi subţire. Şi, bineînţeles, de-abia ştia să socotească cât fac doi şi cu doi. Toată ziua a umblat cu pieptul umflat şi a încercat să-i explice cum se construieşte un robot – vocea ei se aprinse iar. Îţi închipui că n-a înţeles nimic. Cine era fata?

Herbie răspunse fără ezitare:

— Ştiu despre cine vorbeşti. E vara lui primară şi nu există nici un fel de legătură romantică între ei.

Susan Calvin se ridică sprintenă ca o fetiţă.

— Ce ciudat! Ştii că exact aceeaşi presupunere am făcut-o şi eu, numai că nu credeam în ea. Atunci, ceea ce spui tu pare să fie adevărat.

Fugi la Herbie şi-i luă mâna lui mare şi rece într-ale sale:

— Îţi mulţumesc, Herbie. Să nu spui însă nimănui nimic. Acesta să fie secretul nostru. Îţi mulţumesc încă o dată. După ce strânse din nou degetele metalice ale lui Herbie, plecă.

Herbie îşi reluă lectura romanului abandonat; în mintea lui însă nimeni pe lume nu putea citi.

*

Milton Ashe se întinse cu voluptate, încât i se auziră trosnind toate încheieturile şi gemu pe mai multe tonuri. Apoi îl privi pe Peter Bogert, doctor în filosofie, căruia îi adresă următoarele cuvinte:

— Spune-mi, am muncit o săptămână, zi şi noapte, fără să închid ochii. Cât crezi c-o să ne ţineţi aici? Parcă vorbeai de o bombardare cu pozitroni în camera de vid D, ziceai că asta ar fi soluţia.

Bogert căscă delicat şi-şi concentra privirea asupra mâinii sale albe.

— Chiar este. Sunt pe calea cea bună.

— Ştiu eu ce înseamnă asta, când vorbeşte un matematician. Aş vrea însă să aflu cât de aproape de sfârşit eşti?!

— Depinde.

— De cine?

Ashe se aşeză într-un scaun şi-şi întinse picioarele înainte.

— De Lanning. Bătrânul nu-i de acord cu mine. Oftă. E cam depăşit, asta-i nenorocirea cu el. Îi tot dă înainte cu mama mecanică, ori problema noastră cere nişte metode matematice mai avansate. Tare-i încăpăţânat!

Ashe mormăi somnoros:

— De ce nu-l întrebaţi pe Herbie şi terminaţi o dată cu toată povestea.

— Să întrebăm robotul?

Sprâncenele lui Bogert se ridicară mirate.

— De ce nu? Nu v-a povestit bătrâna?

— Vorbeşti de Calvin?

— Da. Chiar Susie susţine că robotul este un geniu în matematică. Ştie totul despre toate, plus ceva pe deasupra. Face mental calcule integrale şi se hrăneşte la desert cu analize tensoriale.

Matematicianul îl privi neîncrezător:

— Vorbeşti serios?

— Pe cuvânt de cinste! Nenorocirea e că prostului nu-i place matematica. Preferă să citească romane de dragoste ieftine. Zău! Să vezi cu ce-l îndoapă Susie: „Pasiune purpurie” şi „Amor în Cosmos”.

— Nouă, dr. Calvin nu ne-a suflat nici o vorbă.

— N-a terminat încă examinarea lui. Ştii cum e ea. Îi place mai întâi să-şi isprăvească treaba şi de-abia după aceea dezvăluie marele mister.

— Totuşi ţie ţi-a spus.

— Stăm mult de vorbă. Ne-am văzut des în ultima vreme.

Deschise ochii mari şi se încruntă.

— Ascultă, Bogie, n-ai observat nici o schimbare ciudată la cucoana asta?

Bogert rânji dispreţuitor.

— Se dă cu ruj, dacă la asta te referi.

— Asta văd şi eu. Ruj, pudră şi albastru de ochi. Parcă-i o arătare. Dar mai e ceva, nu ştiu, nu-mi dau seama ce anume. Felul în care vorbeşte – parcă s-ar bucura de ceva. Un moment rămase pe gânduri, apoi dădu din umeri.

Celălalt îşi îngădui să fie spiritual, ceea ce pentru un matematician trecut de cincizeci de ani nu-i un lucru obişnuit:

— O fi îndrăgostită.

Ashe închise ochii:

— Vorbeşti prostii, Bogie. Mai bine du-te şi vorbeşte cu Herbie; eu vreau să rămân aici să trag un pui de somn.

— Bine. Deşi n-aş putea spune că-mi face deosebită plăcere să pun un robot să facă treaba mea; de altfel, nici nu-mi fac iluzii că va fi în stare!

Răspunsul ce-l primi fu un sforăit sonor.

*

Herbie ascultă cu atenţie în vreme ce Peter Bogert, cu mâinile în buzunar, vorbi cu prefăcută indiferenţă:

— Deci, aşa stau lucrurile. Mi s-a spus că te pricepi în chestii de astea şi vreau să te consult aşa, mai mult din curiozitate. Calea pe care vreau eu să merg presupune câteva măsuri îndrăzneţe, chiar nesigure – sunt de acord – pe care dr. Lanning refuză să le accepte; de aceea, planul meu e încă destul de incomplet.

Robotul nu răspunse. Bogert insistă:

— Ei, ce părere ai?

— Nu văd nici o greşeală – răspunse Herbie, studiind cifrele mâzgălite de pe hârtie.

— Nu cred să poţi duce problema mai departe, nu-i aşa?

— Nu îndrăznesc să încerc. Eşti un matematician mai bun decât mine şi n-aş vrea să mă compromit.

Bogert zâmbi mulţumit de sine:

— Cam aşa credeam şi eu. Să lăsăm asta.

Strânse laolaltă foile, le îngrămădi pe raftul gol, care se afla dedesubt şi voi să plece, dar se răzgândi.

— Apropo… Robotul aşteptă. Bogert era încurcat. Aş vrea să ştiu… E ceva care… Poate ai putea tu…

— Şi tăcu.

Herbie vorbi calm:

— Gândurile dumitale sunt cam confuze, dar n-am nici o îndoială că sunt în legătură cu doctorul Lanning. N-are rost să eziţi, deoarece cum se limpezesc, voi şti ce vrei să mă întrebi.

Matematicianul făcu unul din gesturile sale obişnuite, trecându-şi mâna prin părul rar.

— Lanning se apropie de şaptezeci de ani – rosti el, ca şi cum asta ar fi explicat restul.

— Ştiu.

— Şi conduce fabrica de aproape treizeci de ani.

Herbie dădu aprobativ din cap.

— Păi, poate că tu ştii dacă – şi vocea lui Bogert deveni rugătoare – dacă… Nu se gândeşte să iasă la pensie. Din cauza sănătăţii sau din alte motive…

— Întocmai – spuse Herbie, fără să mai adauge nimic.

— Ei, ştii?

— Bineînţeles.

— Atunci, hm, hm, n-ai putea să-mi spui şi mie?

— De vreme ce mă întrebi, îţi voi spune. Robotul răspunse în chip cât se poate de firesc: A ieşit deja la pensie.

— Ce?! Exclamaţia semăna cu sunetul nearticulat produs de o explozie. Capul mare al savantului se întinse înainte: Mai spune o dată!

— A ieşit deja la pensie – repetă robotul calm – dar încă nu a fost scos din muncă. Aşteaptă şi el până când se rezolvă, hm, hm, problema mea. Odată soluţia găsită, e gata să predea postul de director succesorului său.

Bogert întrebă ţinându-şi respiraţia:

— Succesorul? Cine va fi succesorul?

Se apropiase de Herbie şi ca fascinat îşi ţinti ochii în ochii fotoelectrici roşii întunecaţi, de nepătruns, ai robotului.

Se auziră răspicat următoarele cuvinte:

— Dumneata eşti viitorul director.

Pe faţa lui Bogert înflori un zâmbet satisfăcut:

— Îmi pare bine că ştiu. Speram şi aşteptam să fie aşa. Îţi mulţumesc, Herbie.

*

În ziua aceea, Peter Bogert rămase la masa de lucru până la cinci dimineaţa şi se întoarse la nouă. Raftul instalat deasupra biroului lui se golise pe rând de toate cărţile şi manualele, pe măsură ce acestea erau consultate. Paginile din faţă, pline de calcule, creşteau infim, în vreme ce hârtiile mâzgălite şi mototolite, aruncate în jurul lui, ajunseseră la proporţiile unui deal.

La orele douăsprezece fix, îşi aruncă privirea pe ultima pagină, îşi frecă ochii injectaţi, căscă şi se scutură:

— Merge din ce în ce mai prost. Fir'ar al dracului!

La zgomotul uşii ce se deschise, se întoarse şi-l salută cu capul pe Lanning care intră pocnindu-şi încheieturile mâinilor.

Directorul observă dezordinea din odaie şi-şi încruntă sprâncenele.

— Ai descoperit o cale nouă? Întrebă el.

— Nu – îi răspunse Bogert, sfidător. Ce, nu era bună cea veche?

Lanning nu se osteni să răspundă şi nici să facă mai mult decât să-şi arunce o privire indiferentă asupra paginii de deasupra teancului ce se afla pe biroul lui Bogert. Apoi spuse, uitându-se la flacăra chibritului cu care voia să-şi aprindă ţigara de foi.

— Ţi-a vorbit Calvin despre robot? E un geniu matematic. Într-adevăr nemaipomenit.

Celălalt respiră zgomotos.

— Am auzit şi eu. Dar Calvin şi-ar vedea mai bine de robopsihologia ei. L-am examinat să văd câtă matematică ştie şi de-abia reuşeşte să se descurce în calculele elementare.

— Calvin nu e de aceeaşi părere.

— E nebună.

— Nici eu nu sunt de aceeaşi părere – ochii directorului se îngustară în chip primejdios.

— Dumneata! Vocea lui Bogert se aspri. Ce ştii dumneata?

— L-am pus şi eu pe Herbie la încercare, am stat cu el toată dimineaţa şi ştie subtilităţi de care dumneata nici măcar n-ai auzit.

— Chiar aşa să fie?

— Pari sceptic! Lanning scoase o foaie de hârtie din buzunarul hainei şi o despături. Nu-i scrisul meu, nu-i aşa?

Bogert studie notaţiile mari ce-o acopereau:

— E opera lui Herbie?

— Exact. Şi poate că îţi dai seama că a rezolvat integrarea timpului în ecuaţia 22, la care lucrai dumneata. I-a ieşit – Lanning bătu cu unghia sa îngălbenită pe ultimele cifre – exact acelaşi rezultat ca şi mie, numai că i-a trebuit pe un sfert mai puţin timp. N-ai avut dreptate să elimini efectul Linger din bombardamentul pozitronic.

— Dar nu l-am eliminat; pentru numele lui Dumnezeu, Lanning, de ce nu vrei să înţelegi că ar anula…

— Da, mi-ai explicat. Ai folosit ecuaţia Mitchell, nu-i aşa? Ei bine, nu era cazul.

— De ce nu?

— Pentru că, în primul rând, ai făcut exces de imaginaţie.

— Ce legătură are cu asta?

— Ecuaţia Mitchell nu e valabilă când…

— Ai înnebunit? Dacă reciteşti studiul original al lui Mitchell despre „Trecerile”…

— N-am nevoie să-l recitesc. Ţi-am spus de la început că nu-mi place raţionamentul şi Herbie e de acord cu mine.

— Perfect – ţipă Bogert – atunci dă-i invenţiei ăleia de ceasornicar să rezolve problema în locul dumitale! Ce să ne mai batem capul de prisos?

— Tocmai aici am vrut să ajung. Herbie nu poate rezolva problema. Şi dacă el nu poate, nu putem nici noi – singuri. Voi supune problema Comitetului Naţional. Pe noi ne depăşeşte.

Scaunul lui Bogert zbură înapoi când acesta se sculă în picioare, urlând, cu faţa congestionată:

— N-ai să faci aşa ceva.

Lanning se congestionă la rândul său:

— Nu cumva vrei să mă înveţi ce să fac?

— Ba chiar aşa – răspunsul era înveninat. Am lucrat la problema asta şi nu te las să mi-o iei, ai înţeles? Şi să nu-ţi închipui că nu ştiu ce-i în capul tău, fosilă descompusă ce eşti! Ai fi în stare să-ţi tai mai degrabă singur nasul decât să-mi acorzi creditul că mă pricep în telepatie robotică.

— Eşti un imbecil fără seamăn, Bogert, şi bagă de seamă că acu' te suspend pentru insubordonare. Buza inferioară a lui Lanning tremura de enervare.

— E ultimul lucru pe care-l vei face, Lanning. Cu un robot care citeşte gândurile, prin apropiere, nu mai poţi avea secrete, aşa încât află că ştiu de pensionarea ta.

Scrumul ţigării de foi din mâna lui Lanning tremură, apoi căzu, urmat la scurt interval de ţigară:

— Cum?... Ce...?

Bogert chicoti răutăcios.

— Iar noul director sunt eu, să fim înţeleşi. Ştiu, să nu-ţi închipui că nu ştiu. Şi să fiu al dracului, Lanning, dacă chiar din clipa asta n-am să fiu eu cel care comandă aici, altfel fac un scandal de mă ţii minte câte zile mai trăieşti!

Lanning îşi regăsi în sfârşit vocea şi trase un răcnet cât îl ţinu gura.

— Te dau afară, ai auzit? Eşti suspendat din post. Eşti un om sfârşit, ai înţeles?

Zâmbetul de pe faţa celuilalt înflori de-a binelea.

— La ce bun, ameninţările astea? Tot nu mă duci pe mine. Atu-ul e în mâna mea. Ştiu că ai ieşit la pensie. Mi-a spus Herbie şi el a aflat direct de la tine.

Lanning încercă să vorbească liniştit. Părea un om bătrân, foarte bătrân; avea ochii adânciţi într-o faţă din care culoarea roşie dispăruse, lăsând în urmă-i galbenul păstos al bătrâneţii:

— Vreau să stau de vorbă cu Herbie. Nu se poate să-ţi fi spus aşa ceva. Joci tare, Bogert, dar am să-ţi dau cărţile pe faţă, să văd cacialmaua. Vino cu mine.

Bogert dădu din umeri.

— Să mergem la Herbie? Bine, foarte bine!

*

Tot la orele douăsprezece fix, Milton Ashe îşi ridică privirea de pe schiţa stângace pe care o desenase şi spuse:

— Poţi să-ţi faci o idee? Nu prea sunt tare la desen, dar cam aşa arată. E o nebunie de casă şi pot s-o iau pe nimica toată.

Susan Calvin îl privi topită de emoţie.

— E într-adevăr frumoasă – suspină. Totdeauna m-am gândit că mi-ar place... Dar nu izbuti să termine.

— Bineînţeles, continuă Ashe voios, strângându-şi creionul – va trebui să aştept până la vacanţă. Mai sunt doar două săptămâni, deşi cu povestea asta a lui Herbie, totul e în aer.

Apoi cu ochii la unghiile degetelor: Şi ştii, mai e ceva, dar e secret.

— Atunci nu-mi spune.

— Ah, ba tare ţi-aş spune, simt nevoia să spun cuiva şi cred că din toţi cei de aici eşti persoana cea mai nimerită să-mi descarc sufletul.

Susan Calvin simţi cum inima-i zvâcneşte puternic, dar n-avu curajul să rostească nici un cuvânt.

— De fapt – Ashe îşi trase scaunul mai aproape şi îi şopti confidenţial – casa nu e numai pentru mine. Mă însor.

Apoi sări în picioare:

— Ce s-a întâmplat?

— Nimic – senzaţia cumplită de ameţeală trecuse, dar îi venea greu să vorbească. Te însori? Vrei să spui că…

— Da, sigur. Era şi vremea, nu crezi? Îţi aduci aminte de fata aceea care a fost pe-aici vara trecută? Ea e. Dar ţi-e rău. N-ai…

— Mă doare capul. Susan Calvin îl îndepărtă cu un gest slab. M-a… M-a cam durut în ultima vreme. Trebuie… Desigur… Felicitările mele. Mă bucur… Rujul aplicat stângaci făcea pe faţa ei albă, ca de cretă, două pete hidoase. Simţea cum totul în jur începe din nou să se învârtească. Iartă-mă, te rog…

Bolborosi cuvintele îndreptându-se orbită de durere, cu paşi împiedicaţi spre uşă. Totul se petrecuse fulgerător de repede, ca într-un vis şi tot ca într-un vis catastrofa părea neverosimilă.

Cum se poate una ca asta? Herbie spusese…

Herbie ştia! Doar citea gândurile oamenilor!

Se trezi cu respiraţia tăiată, sprijinită de cadrul uşii, privind faţa de metal a lui Herbie. Urcase cele două etaje, dar nu-şi aducea aminte. Parcursese distanţa într-o clipită, ca în vis.

Ca într-un vis!

Şi totuşi, ochii lui Herbie priveau ţintă în ochii ei, fără să clipească, iar roşul lor întunecat părea că ia forma de coşmar a unor globuri strălucitoare, ceţoase.

În timp ce Herbie vorbea, simţi apropiindu-se de buze sticla rece a unui pahar. Înghiţi şi se cutremură, începând să fie vag conştientă de ceea ce se petrece în jurul ei.

Herbie vorbea într-una, cu nelinişte în glas, îndurerat şi speriat, încercând să fie cât mai convingător.

Încetul cu încetul, vorbele îşi recăpătară înţelesul:

— E un vis – spunea el, în care nu trebuie să crezi. În curând te vei trezi la realitate, şi vei râde de tine. Te iubeşte, îţi spun eu că te iubeşte, te iubeşte. Dar nu aici, nu acum. Totul e o iluzie.

Susan Calvin dădu din cap şoptind:

— Da, sigur că da! Se agăţase de braţul lui Herbie, repetând într-una: Nu-i adevărat? Nu-i aşa că nu-i adevărat?

Nu mai ţinu minte cum îşi veni în fire; i se păru ca o trecere dintr-o lume nebuloasă şi ireală, în plin soare. Îl dădu la o parte, împinse cu putere braţul de fier de lângă ea şi căscă ochii mari:

— Ce încerci să faci? Vocea ei deveni un geamăt strident. Ce vrei să faci? Herbie se dădu înapoi.

— Vreau să te ajut.

Psihologul îl privi în ochi:

— Să mă ajuţi? Spunându-mi că realitatea e vis? Ducându-mă până la schizofrenie? Fu prada unei încordări isterice. Nu e vis! Ce n-aş da să fie! Apoi, odată respirând adânc: Stai! Da, da, înţeleg! Sfinte Doamne! E evident.

În vocea robotului apăru un accent de groază:

— N-aveam încotro!

— Şi eu care te-am crezut! Nu mi-aş fi închipuit…

*

Vocile ce se auziră dincolo de uşă o făcură să tacă. Se întoarse cu spatele, strângându-şi pumnii, şi, până când să intre Lanning şi Bogert, se retrase lângă cea mai îndepărtată dintre ferestre. Niciunul din cei doi nu băgară de seamă prezenţa ei.

Amândoi se apropiară de Herbie în acelaşi timp; Lanning, impacientat şi supărat, Bogert rece şi sarcastic. Directorul vorbi primul:

— Ascultă, Herbie, vreau să-ţi vorbesc.

Robotul îşi întoarse iute privirea ageră asupra directorului:

— Da, dr. Lanning.

— Ai vorbit cu dr. Bogert despre mine?

— Nu, domnule…

Rosti cuvintele încet, iar surâsul de pe faţa lui Bogert dispăru.

— Cum? Cum?

Bogert se băgă înaintea superiorului său, bătând nervos podeaua sub picioare. Repetă ce mi-ai spus ieri!

— Am spus că…

Herbie tăcu. În străfundul său, se putea auzi cum diafragma metalică vibra uşor, dezacordată.

— N-ai spus că a ieşit la pensie? Urlă Bogert. Răspunde-mi!

Bogert ridică braţele ca un nebun, dar Lanning îl dădu în lături:

— Îl ameninţi ca să mintă?

— L-ai auzit, Lanning. Începuse să spună „Da”, dar l-ai oprit. Dă-te la o parte din calea mea! Vreau să scot odată adevărul de la el, înţelege!

— Îl întreb eu – Lanning se întoarse spre robot: Linişteşte-te, Herbie. Răspunde, am ieşit eu la pensie?

Herbie rămase cu ochii pironiţi, iar Lanning mai întrebă o dată neliniştit:

— Am fost scos la pensie?

Capul robotului se mişcă abia perceptibil în semn de negaţie. Aşteptară îndelung, fără să primească alt răspuns.

Cei doi se priviră reciproc; animozitatea din ochii lor căpătase o consistenţă aproape tangibilă.

— Ce dracu – se răsti Bogert – a amuţit robotul? Măi monstrule, nu mai poţi vorbi?

— Eu pot vorbi – răspunse acesta de îndată.

— Atunci răspunde la întrebare. Nu mi-ai spus tu mie că dr. Lanning a ieşit la pensie? A ieşit sau nu la pensie?

Urmă din nou o tăcere stingherită, întreruptă brusc de hohotul strident şi pe jumătate isteric al lui Susan Calvin, aflată în celălalt capăt al încăperii.

Cei doi matematicieni tresăriră, iar ochii lui Bogert se îngustară între pleoape:

— Erai aici? Ce-i de râs?

— Nu-i nimic de râs. Nu avea vocea ei obişnuită. Deci n-am fost singura păcălită. E caraghios ca trei din cei mai mari experţi în robotică să cadă într-o cursă atât de simplă, nu găsiţi? Vocea i se stinse şi duse mâna palidă la frunte. Dar nu-i de râs!

Cei doi se priviră din nou, de astă dată cu sprâncenele ridicate a mirare.

— Despre ce cursă vorbeşti? Întrebă Lanning înţepat. I s-a întâmplat ceva lui Herbie?

— Nu – se apropie de ei încet. Lui nu i s-a întâmplat nimic, ci nouă.

Se răsuci brusc şi strigă robotului:

— Pleacă! Du-te în capătul celălalt al odăii şi piei din ochii mei!

Herbie se chirci sub furia privirilor şi se îndepărtă împleticindu-se zgomotos în picioare.

Vocea lui Lanning era ostilă:

— Ce înseamnă ieşirea asta, doctor Calvin?

Ea se întoarse cu faţa spre ei şi le spuse sarcastic:

— Desigur, cunoaşteţi prima lege fundamentală a roboticii?

Cei doi dădură afirmativ din cap.

— Bineînţeles – răspunse Bogert iritat. Prima lege spune că robotul n-are voie să pricinuiască vreun rău omului sau să îngăduie prin neintervenţie să i se întâmple vreun neajuns unei fiinţe umane.

— Frumos formulat! Rânji zeflemitor Calvin. Dar ce fel de neajuns?

— De orice natură.

— Întocmai! De orice natură. Deci inclusiv de natură psihică. Cum ar fi de pildă pierderea încrederii în sine, spulberarea speranţelor. Acestea nu sunt neajunsuri?

Lanning se încruntă.

— Ce ştie un robot despre asemenea…

Apoi îşi dădu seama şi i se tăie respiraţia.

— V-aţi dat seama, nu? Acest robot citeşte gândurile. Vă închipuiţi că nu ştie tot ce-i legat de durerea sufletului? Vă închipuiţi că dacă cineva i-ar pune o întrebare el nu i-ar da exact răspunsul dorit? Oricare alt răspuns ne-ar durea, iar Herbie ştie.

— Doamne fereşte! Murmură Bogert.

Psihologul îi aruncă o privire sarcastică:

— Bănuiesc că l-ai întrebat dacă Lanning a ieşit la pensie? Voiai să auzi că a ieşit la pensie şi de aceea Herbie ţi-a răspuns afirmativ.

— Şi presupun că din acelaşi motiv – spuse Lanning în şoaptă – n-a vrut să răspundă adineauri. Nu putea răspunde fără să lovească în unul din noi.

Urmă o tăcere scurtă, în care cei doi bărbaţi priviră robotul care se afla la capătul celălalt al odăii, ghemuit în scaunul de lângă bibliotecă, cu capul sprijinit într-o mână.

Susan Calvin privi cu încăpăţânare podeaua.

— Ştia lucrurile acestea. Acest… Acest diavol ştie totul, inclusiv ceea ce s-a întâmplat cu el.

Ochii ei se întunecară prevestitori de rele.

Lanning ridică capul.

— Aici cred că greşeşti, dr. Calvin. Nu ştie. L-am întrebat.

— Ce dovedeşte răspunsul lui? Strigă Calvin. Că dumneata nu voiai să găsească el soluţia problemei. Dacă o maşină poate face ceea ce dumneata nu poţi, îţi pierzi încrederea în dumneata. Tu l-ai întrebat? Se răsti ea la Bogert.

— Oarecum – Bogert roşi şi-şi drese glasul. Mi-a spus că se pricepe prea puţin la matematică.

Lanning râse, nu prea tare, iar psihologul zâmbi caustic. Apoi spuse:

— Las' că-l întreb eu! Eu nu-mi pierd încrederea în mine dacă soluţia o descoperă el. Ridică glasul şi spuse pe un ton rece, imperativ: Vino încoace!

Herbie se sculă şi se apropie ezitând.

— Bănuiesc că ştii – continuă ea – în care moment precis al fabricaţiei tale a fost introdus un corp străin sau neglijat un factor esenţial, nu-i aşa?

— Da – spuse Herbie – cu o voce abia auzită.

— Stai puţin – întrerupse Bogert, supărat. Poate că nu-i adevărat. Poate că a răspuns astfel fiindcă doreai să primeşti răspunsul ăsta.

— Nu fi prost – ripostă Calvin. Ştie mai multă matematică decât tine şi Lanning la un loc, de vreme ce poate citi în minţile voastre. Să-l punem la încercare.

Matematicianul cedă, iar Calvin continuă:

— Hai, Herbie, spune soluţia! Aşteptăm – apoi celorlalţi: Luaţi creion şi hârtie, domnilor!

Dar Herbie rămase mut. În vocea psihologului apăru o notă de triumf:

— De ce nu răspunzi, Herbie?

Robotul izbucni deodată:

— Nu pot! Ştii că nu pot! Doctorul Bogert şi doctorul Lanning nu vor să le spun soluţia.

— Ba vor s-o afle.

— Dar nu de la mine.

Lanning interveni vorbind calm şi răspicat:

— Nu fi prost, Herbie. Noi vrem să ne spui soluţia.

Bogert dădu şi el din cap. Se auzi vocea chinuită a lui Herbie:

— De ce vă prefaceţi? Nu vă daţi seama că văd dincolo de membrana superficială a creierului vostru? Acolo, în adâncul vostru, nu vreţi să aflaţi soluţia de la mine. Sunt doar o maşinărie, făcută de mâna omului, pe care el a înzestrat-o cu viaţă, o viaţă imitată după a sa, datorită unor reacţii pozitronice de pe creierul meu, închipuit tot de el. Nu vă pot depăşi fără să vă rănesc. Lucrul acesta e adânc tipărit în mine şi nimeni nu-l poate smulge. Nu vă pot spune soluţia.

— Noi plecăm – declară Lanning – spune-i-o doamnei Calvin.

— Degeaba – plânse Herbie – pentru că toţi veţi şti că vine de la mine.

Calvin recapitulă:

— Dar înţelege odată, Herbie, că dr. Lanning şi dr. Bogert vor totuşi să afle soluţia.

— Prin efortul lor personal! Insistă Herbie.

— Totuşi, ei vor s-o afle, şi faptul că tu o cunoşti şi nu vrei s-o spui îi jigneşte. Îţi dai seama, nu?

— Da! Da!

— Şi dacă le-o spui, de asemenea îi jigneşti.

— Da! Da!

Herbie se dădu încet înapoi, iar Susan Calvin îl urma pas cu pas. Cei doi bărbaţi îi priveau uluiţi.

— Nu le poţi spune – continuă psihologul, cu un zumzet de bondar – pentru că îi răneşti şi n-ai voie. Dar dacă nu le spui îi jigneşti, aşa că trebuie să le spui şi dacă le spui îi răneşti şi n-ai voie, aşa că nu trebuie să le spui; dar dacă nu le spui, îi jigneşti şi n-ai voie, aşa că trebuie să le spui; dar dacă le spui îi răneşti şi n-ai voie, aşa că nu trebuie să le spui; iar dacă nu le spui îi jigneşti, aşa că…

Herbie ajunse la perete unde căzu în genunchi:

— Opreşte! Strigă el. Închide-ţi mintea! E plină de complexe, de durere şi de ură. N-am vrut să-ţi fac nici un rău,

crede-mă! Am încercat să te ajut! Ţi-am spus doar ceea ce ştiam că doreşti să auzi! N-aveam încotro!

Psihologul nu-l luă în seamă:

— Trebuie să le spui; dar dacă le spui îi răneşti, şi n-ai voie; dar dacă nu le spui îi jigneşti, aşa că…

Herbie scoase un geamăt… Un geamăt care semăna cu fluieratul mult amplificat al unei piculine – din ce în ce mai subţire, până când în cele din urmă se stinse, lăsând în urmă-i groaza unui suflet ce piere şi umplând încăperea cu reverberaţii.

Şi când se stinse, Herbie se prăbuşi, transformându-se într-un maldăr de metal imobil.

Tot sângele dispăruse din obrazul lui Bogert:

— A murit!

— Nu – îl contrazise Susan Calvin, zguduită de un hohot sălbatic, n-a murit, a înnebunit numai. L-am pus în faţa unei dileme insolvabile şi a clacat. Îl puteţi arunca la fiare vechi, căci de acum încolo nu va mai vorbi niciodată.

Lanning îngenunche lângă ceea ce fusese Herbie. Pipăi cu degetele sale faţa rece, nesimţitoare de metal şi se cutremură:

— Ai făcut-o înadins – spuse el, sculându-se în picioare, privind-o în ochi.

— Şi ce dacă? Nu mai puteţi face nimic. Apoi, deodată, cu un accent de amărăciune, adăugă: Merita.

Directorul apucă braţul lui Bogert, care rămăsese împietrit.

— Nu mai e nimic de făcut. Hai, Peter – şi oftă: în orice caz, un robot de felul acesta nu e de nici un folos. Avea ochii obosiţi, de om bătrân. Hai, Peter!

Mult timp după plecarea celor doi savanţi, dr. Susan Calvin îşi recăpătă în parte echilibrul cerebral. Îşi îndreptă încet ochii spre Herbie, care era mai mult mort decât viu, şi faţa ei se crispă iar. Îl privi îndelung, până ce expresia triumfătoare se şterse, făcând din nou loc dezamăgirii, iar din toate gândurile ce-i treceau prin cap alese un singur cuvânt, nespus de amar, pe care îl rostiră buzele ei:

— Mincinosule!

Cu asta, întrevederea noastră s-a apropiat de sfârşit. Ştiam că deocamdată nu voi mai putea scoate nimic de la ea. Stătea la birou, cu faţa impasibilă, copleşită de amintiri.

I-am spus:

— Vă mulţumesc, dr. Calvin.

Dar nu mi-a răspuns.

Trecură două zile până am putut sta din nou de vorbă cu ea.

SFÂRŞIT